

OSMANLI TARİHİNE AIT YENİ BİR VESİKANIN
EHEMMİYETİ VE İZAHI

VE BU MÜNASEBETLE

OSMANLILARDA İLK VEZİRLERE DAİR MUTALEA

Prof. İsmail Hakkı UZUNÇARŞILIOĞLU

T. T. Kurumu Âzasından, Balıkesir Sayfaları

Tarihlere göre Osmanlılarda ilk vezir [Başvekil] Çandarlı Kara Halil Hayreddin Paşa olarak gösterilmekte ve bundan sonra on beşinci asır ortalarına kadar bu makamın, Çandarlı ailesine inhisar ettiği beyan edilmektedir; halbuki son zamanlarda elde edilen bazı vesikalarla evkaftaki vakfiye kayıtları ve bazı kitabeler, Osmanlı tarihlerinin birbirlerinden naklen verdikleri bu malûmatın tashih edilmesi lâzımgeldiğini göstermektedir; bu hususta tarihlerimizin yanlışlığını görüp vakfiyelere göre ilk defa uzun bir makale ile nazarı dikkati celbeden Amasya tarihini yazan muhterem Bay Hüseyin Hüsameddin üstadımızdı. [1]

Bay Hüseyin Hüsameddin bu makalesinde vakfiyelere istinat ederek ilk veziri âzâmın Kara Halil Hayreddin Paşa olmadığını ve bundan başka veziri âzamlığın babadan evlâda bir silsile halinde intikal etmediğini beyan etmişti ki tamamen doğrudur.

Osman bey Aşiretini, muhtelif Türk boylarının teşekkülünden hâsıl olmuş büyücek bir kütle şeklinden çıkarıp bunu bir beylik halinde teşkilâtlandıran Gazi Urhan Beydir. Bu yeni beylik bir takım idari askerî kanunlar koymuş ve bunu da tâbi olduğu İlhanîlerle komşusu olan bazı Anadolu Beyliklerinden almıştı.

Tarihlere göre Kara Halil Hayreddin Paşanın ilk vezirliği Urhanın oğlu Murat I. zamanındadır; fakat vezirliği tarihi belli değildir. Urhan Bey teşkilâtını yaparken ve devlet işlerini idare için bir divan kurduğu zaman, bu divanı idare için bir de vezir tayin ettiğine şüphe yoktur; buna göre Urhan zamanında daha Kara Halil kadı iken

[1] Tarihi Osmanî encümeni mecmuası (sene 7 sayfa 43 ve 117) Koca Mehmed Paşa makalesi.

Osmanlılarda bir vezâret makamı olması tabiidir; Fakat bu vezir Selçukiler, İlhaniler ve memlûklerde olduğu gibi o tarihte yani on dördüncü asrın ilk yarısı içinde sırf idarî ve malî işlerle meşgul oluyordu; Osmanlılar da Halil Hayreddin Paşadan itibaren vezirler askerî işler de dahil olmak üzere bütün devlet işlerini ele aldıklarından, ilmiye sınıfından yetişen Halil Hayreddin Paşa aynı zamanda büyük muvafakiyetler temin etmiş olan bir kumandan da olmuştu. [1]

Müstakim zadenin (Mecelletünnisab بحجة النصاب) isimli eserinde me'haz gösterilmeyerek Hayreddin Paşanın Osmanlılarda üçüncü vezir olduğu yazılmaktadır; Fakat eldeki malûmat Hayreddinin daha sonra vezir olduğunu göstermektedir; Müstakim zadenin, Osmanlı tarihlerine aykırı ve hakikate daha yakın olan bu kaydı nereden aldığını bilmiyoruz.

Hüseyin Hüsameddin üstadımız, Halil Paşayı Osmanlıların yedinci veziri göstermektedir; fakat makalesinde ilk vezirlerin ikisinden başkasını göstermemiştir [2]. (787 H. 1385 M,) tarihli geliboluda Halil Hayreddin Paşa tarafından yaptırılan eski cami kitabesindeki (Seyyidül ulema hayrümilleti veddin سيداء ما خير الملة والدين) ibaresi bu zatın henüz vezir olmayıp kazasker bulunduğunu göstermektedir [3]. Acaba hakikaten bu tarihe kadar vezir olmamış mıdır? Kitabedeki (Elmilletü veddin) elkabı ulemaya mahsus olduğundan 787 senesinde Halil Hayreddinin vezir olmadığı zannını kuvvetlendiriyor; fakat tarihler bunun vezaretini muhtelif senelerde göstermektedirler [4]. Biz bu kitabeyi nazarı dikkate alarak Halil Hayreddin Paşanın ya bu sene içinde veya ertesi sene kazaskerlikten vezirliğe geçtiğini kabul etmek mecburiyetindeyiz; eğer bu mutaleada isabet varsa Çandarlı Kara Halilin bir buçuk, iki sene kadar vezir ve aynı zamanda ordu kumandanı da olarak (789 H. 1387 M.) de Rumeli fütuhâtı esnasında (Yeniceî Vardar) da vefat ettiği meydana çıkar; Her ne kadar İznikte Çandarlılara âit Yeşil cami kitabesinde (Melikil ulema velvüzera Hayreddin Paşa ملك العلماء والوزرا خير الدين باشا) elkabı varsa da bu kitabe

[1] Neşri tarihi (Gazi Hünkâr anı kazasker edindi; andan vezir olup Beylerbeyi dahi oldu) diyor. Burada Beylerbeyi demek umum ordu kumandanı demektir. Âşık Paşa zade tarihi S. 61. ve Şakayık tercemesinde de vezâret ve Beylerbeyilik rütbelerinin ikisini birden cemettiği beyan ediliyor. S. 31.

[2] Tarihi Osmanî Encümeni mecmuası sene 7 Sayfa 45.

[3] Der İslâm : 1929 : Die Vezirfamilie der Gandarlyzade (14/15. jhdt.) und ihre denkmöler. [Von Franz Taeschner und Poul Willek] P. 77.

[4] Sicilli Osmanî, Hadikatülvüzera ve Mecelletünnisab, vezirliğinin iptidasını (770 H. 1368 M.) Âşık Paşa zade takriben (763. H. 1361. M) veya az daha sonra, Tacüttevarihte (775 H. 1373 M.) de vezir ve kumandan bulunuyor.

Hayreddin Paşanın vefatından sonra (794 H. 1392 M) de konuşmuş olduğundan bittabi kıymeti yoktur. Bu mutalealara göre Halil Hayreddin Paşanın vezirliğinin başlangıç tarihi belli değildir; lâkin 1385 veya az daha sonra vezir olduğu kuvvetli ihtimal dahilindedir.

Osmanlılar da ilk vezirin Alâuddin Paşa isminde ulema sınıfından yetişmiş biri olduğunu Bay Hüseyin Hüsamettin 723 de tertip edilmiş olan Urhan Beyin zevcesi (Asporçe Hatun) vakfiyesine istinâden ileri sürmektedir. Bu ciheti tenvir veya takviye edecek yeni bir vesika bulununcuya kadar üstadın bu istidlâlini kabul etmek lâzımdır.

Eldeki diğer kayıtlara göre (741 h. 1340 m.) tarihinde vezir olduğunu gördüğümüz (Ahmed bin Mahmud) isminde biri var; bu zat (749 Rebiülevvel 1348 Haziran) tarihine kadar vezirlik etmiş, aynı sene Rebiülâhırında ise (Hacı Paşa) ve daha sonra da Sinanüddin Yusuf Paşa vezir olmuştur.

Bunlardan Ahmed Paşa bin Mahmud'un 1340 da vezir olduğu Evkafdaki vakfiyesinde görüldüğü gibi 1348 de de vezir bulunduğu o sene Haziran ayında tertip edilen Lala Şahin Paşa vakfiyesindeki kayıttan anlaşılmaktadır; bu son vakfiyede Ahmed Paşanın, vakfiye şahitleri arasında ismi vardır [1].

Hacı Paşanın, Ahmed Paşadan sonra vezirlik ettiği aşağıda suretini ve fotografisini koyduğumuz 749 tarihli mühim vesika ile meydana çıkmaktadır. Hacı Paşayı müteakip Sinanüddin Yusuf Paşanın Urhanın son veziri bulunduğu İbni Kemal tarihi ve mütercem bir sureti Bay Hüseyin Hüsamettin tarafından neşredilen (761 Cemaziyelâhır 1360 Nisan) tarihli Urhan Bey vakfiyesile sabittir [2]. Hacı Paşanın vezirliği zamanında Sinanüddin Paşa ulemadan bulunmakta olup ismi (Sinanüd-

[1] Kuyudı vakfiye mukataa defteri 3 sahife 74.

[2] Türk Tarih encümeni mecmuası sene 16 numara (17-94) sahife 284 ve 289. Bu vakfiyede Sinan Paşa (.. düstûrı mükerrerem... mürebbiülulemai velfudalâ... Sinanülmilleti velhakki veddin Yusuf bin Sadrülkebir mushihuddin Musa binülmerhum Meccüddin İsa el-galip alâ ismihüşşerif Sinan Paşa ... صرأى العلماء ... دستور مكرم والفضلا ... سنان الملة والحق والدين يوسف بن صدرالكبير .صلح الدين موسى بن الرحوم وفضل... (محمد الدين عيسى اغالب على اسمه الشريف سنان پاشا) diye kaydedilmekte ve vakfın tevliyet ve nezaretinin kendisine verildiği yazılmaktadır (sahife 289). Bay Hüsamettin, bu Sinan Paşayı, daha evvel vezir olan Ahmed Paşa bin Mahmuddan sonra vezir oldu diyorsa da aşağıda neşrettiğimiz yeni vesika ikisinin arasında Hacı Paşa isminde bir vezirin bulunduğunu göstermektedir. İbni Kemal tarihinde (Nuriosmaniye nüshası 3078. varak 72) Urhanın veziri Sinan Paşanın İlmiye sınıfından olduğu yazılıdır. Sinan Paşanın ulema sınıfından olduğunu (Behcetüttevarih) ile Cenabî tarihleri de yazarlar.

dinülfakih (ستان الدين الفقيه) diye Urhanın bir kumandanına verdiği temliknamedeki şahitler arasında görülmektedir [1].

Bu izahattan sonra Urhan tarafından (zaimülcüyuşu velasâkir (زعيم الجيوش والساكر) diye hitap edilen kumandana mülk olarak verilmiş olan arazinin temliknamesi suretini yazarak lâzım gelen izahatı verelim: Evvelâ şunu söyliyelimki bu temlikname Osmanlılara âit en eski bir vesikadır 1348 Haziranında verilmiştir; aslı Topkapı sarayında olan vesikanın yukarısında Urhan Beyin (Urhan bin Osman) tarzında bir tuğrası vardırki gerek Osmanlıların ve gerek İsfendiyar oğlu Kasım Beyin [2] daha sonraki tuğralarının aynıdır ve basit tarzdadır. Temlikname, şahitlerle tarih kısmı hariç olarak yirmi satırdır, yazı nesih kırmasıdır ve Kütahyada Geremiyân oğlu Yakup Beyin taş vakfiyesindeki yazının daha basitidir; fakat şeklen ona benzemektedir.

هو Hu

Urhan bin Osman [Tuğra]

- 1 — Bu mektubun sebebi tahriri oldurürkim hali sıhhatimde kemali
- 2 — Aklım birle kendi memleketimde mutasarrıfken zaim, 3 — زعيم ülcüyuşu velasâkiri (الجيوش والساكر) ferzende [3] dame izzühu دام عزمه pam-bucak, 4 — Deresini mülkige virdim hasbetenillah ve hâlisen, 5 — حببة لله وخالصاً Livechillâh ve taleben limerdatihi ve sevabihi ve halasen min, 6 — لوجه الله وطلباً لرضاته وثوابه وخالصاً من, 7 — Elimi ikabihi عتابه Bugün den gerü hiç aferidenün anın, 8 — Mülkiyyetine methali olmaya muarız ve müzahim olmaya, 9 — Herkimesne ki dava kıla davisi [davası] batıl ola ve zalim, 10 — Haddievvel Karacakaya ikinci haddi esarlık, 11 — Üçüncü haddı Kozcağzı deresi. [4] Dördüncü haddı, 12 — Hatun yerine irüşür Pazarlubey kızı dakı [dahi], 13 — anun mukabelesindedür. Hondkâra خواندکاره

[1] Sinanüddin Paşa bu tarihte en yüksek ulemadan olup zan edildiği gibi Kadıasker değildir. Henüz bu sıralarda Osmanlılar bu tabiri kullanmamışlardır; eğer olsa idi Temliknamede (Sinanüddinülfakih) diye yazılmazdı.

[2] Anadolu Beylikleri kitabımızın sonundaki fotoğraflar arasında Kasım Bey bin İsfendiyarın tuğrasına ve Tarih Encümeni (sene 8 s 110 : 114) e bakınız. Başvekâlet arşivinde de eski tuğralar vardır.

[3] Burada (Ferzende) bir ad veya sıfat oluyor. Bunun zaimülcüyuşu velasakir tabirile zikredilişine göre bir kumandan olduğu anlaşılmaktadır.

[4] Temlik namedeki sınırlara göre Pambucuk deresinin Domaniç nahiyesinde olması muhtemeldir. Çünkü orada Kozcağzı, Karakaya, Hisarlık mevkiileri vardır; mamafih bu mutalea şimdilik bir ihtimalden ibarettir.

on sekiz yunt [1], 14 — Virdi erkek kolunlu. [2] Süleyman Paşaya, 15 — Bir eyü katır ve bir tarı at [3] virdi. Murad Bege, 16 — Bir tarı at ve bir al at virdi. Halil Beye, 17 — Bir at virdi. İbrahim Beye bir at virdi, 18 — Hacı Paşaya vezirlik bir kırmızı kemha [4], 19 — Bir hâssülhas [5] virdi şuhudı udul ki bu, 20 — Mektubun mazmunun hazırıldılar, zikir kıldılar.

Şehide bima fihi
Sinanüddinülfakih

Şehide bima fihi
Hacı Paşa

Şehide bima fihi
Timurboğa

Şehide bima fihi
Yusuf

Şehide bima fihi
Nusret Bey

Şehide bima fihi
Bahâdir

Şehide bima fihi
Taş Timür Ağa

Kütibe fi evahiri mâhi rebîülâhır sene tis'a ve erbaiyne ve sebamié.
كتب في اواخر ماه ربيع الاخر سنة تسع و اربعين و سبعمائة .

.*

Bu vesikada vezir Hacı Paşanın adı iki yerde geçmektedir; biri mülknamenin on sekizinci satırında diğeri de şahitler arasındadır. Birinci kayıta vezir olduğu beyan ediliyor.

Bu vesikada yalnız Hacı Paşanın vezir olduğunu öğrenmiyor, tarihi tenvir veya evvelce serdedilen bir takım ihtimalleri teyit eden bazı malûmat da görüyoruz.

1 — Meselâ evvelce de söylediğimiz gibi temliknamede Urhanın bir tuğrası ile o devre âit yazı numunesi vardır.

2 — Şahitler arasında en başta ismi yazılan (Timurboğa) herhalde Urhanın en mühim kumandanlarından biri olmalıdır. İmzada vezire takaddüm etmesi bundan ileri gelmiş olmalı.

3 — Şahitler arasında vezir ikinci olup ondan sonra ulemadan Sinanüddin geliyor ki zamanının en yüksek âlimidir ve Hacı Paşadan sonra vezir olmuştur. Vezirin başta olmaması henüz bu tarihte ordu kumandanlığı ile vezirliğin bir şahs uhtesinde bulunmadığını ima

[1] Yunt; kısarak.

[2] Kolunlu; tay demek, manası (hükümdara erkek tayları olan on sekiz kısarak verdi) demektir.

[3] Tarı; doru renkte demek.

[4] Kemha; haysız kadife, ipekten dokunmuş kumaş.

[5] Hâssülhas خاص الحاص, ikinci derecede hil'at denilen ve üste giyilen derece ve rütbeyi gösteren binış, üst elbisesi.

ediyor ki tarihlerin mutalealarını teyit eder; çünkü bu birleşme daha sonra Çandarlı'nın vezirliğinden itibârendir.

4 — Mülknamede Urhan Bey hakkında (Hüdavendigâr) tâbiri kullanılıyor; halbuki şimdiye kadar osmanlı tarihlerinde birinci Murad Beye (Gazi hünkâr) denildiğini ve ondan sonra devam ettiğini zannediyorduk.

5 — Yine bu vesikada Urhanın yaş sırasile Süleyman, Murad, Halil, İbrahim isimlerinde dört oğlundan bahsediliyor. Halbuki Urhanın Kasım adında bir oğlu daha vardı; demek Kasım bu tarihte yani 1348 de hayatta değildir. Temliknamede Süleymana (Paşa) ve diğer çocuklara (Bey) deniyor.

Urhan Beyin oğullarından Süleyman Paşa, Rumelinin fethi esnasında bir avda vefat ederek Bolayır'e defnedilmiştir [1]. Enverinin destürnamesinde Süleyman Paşanın İshak, Nâsır, İsmail isimlerinde üç oğlu olduğu yazıldığı gibi (Efendizade Hatun) adında bir kızı olduğu da malûmdur ve vefatı [799 zilkade ذى النعمه 1397 temmuz] tarihinde olup kabri Akşehirdedir [2].

Süleyman Paşanın (Sultan Hatun) lâkaplı bir kızı da (797 Ramazan 1395 Haziran) ında vefat ederek Sinopta (Aynalı Kadın türbesi) diye meşhur olan türbeye [Sultan Hatun türbesi] defnedilmiştir [3]. Bu kadın, Candar oğullarından ikinci Süleyman Paşanın zevcesi olup Süleyman Paşa, babası kötürüm Beyazıt Beyden yüz çevirip Osmanlı Hükümdarı birinci Murat Beye iltica ettiği zaman kendisine nikâhlanmıştı.

[1] Süleyman Paşanın vefatı tarihi kat'î olarak bilinmiyor; osmanlı tarihleri Urhanın vefatından birkaç ay evvel vefat ettiğini yazıyorlar; halbuki Urhanın vefatını Âşık Paşazade (758 h 1357 m) Behçetüttevarih بهجة التواريخ (751 h 1350 m) heştbihişt هشت بهشت, Tacüttevarih تاج التواريخ, camiüddüvel جامع الدول (761 h 1360) ve Solak zade (760 h 1359 m) da yazarlar. Süleyman Paşanın babasından iki ay evvel öldüğü kabul edilecek olursa Urhanın hakikî vefatı tarihi olan (761 h 1360) senesinin rebiülahır veya cemaziyelahr aylarında [şubat ve nisan] vefat eylediği anlaşılır; halbuki Bizans müverrihi Grigoras, şehzade Halilin, korsanlar tarafından çalınarak Foçaya götürülüp babası onun kurtarılması için uğraştığı sırada Süleymanın vefat ettiğini yazıyor ki buda 1357 ve 1358 senelerindedir; şu halde şehzade halil 1358 eylülünde babasının yanına gelmeden evvel Süleyman vefat etmiş oluyor.

[2] Bay Ahmed tevhit (Rumeli fatihi şehzade Süleyman Paşanın mezarı) tarihi osmani encümeni mecmuası sene 8 s 106 ve Rıfki Meriç'in (Akşehir türbe ve kitabeleri) isimli kıymetli yazısı Türkiyat mecmuası c 5 sahife 204.

[3] Sinop kitabeleri (Hüseyin Hilmi) ve (sinopda Candar oğulları zamanına ait tarihî eserler) yazar M. Şakir Azerbaycan yurt bilgisi sene 1934 sayfa 173, 174, hususî kütüphanemizdeki Sinop kitabeleri.

Urhanın oğlu Gazi Süleyman Paşanın Melik Nasır adındaki oğlu denizde boğulmuş [1] diğerlerinin ne olduğu şimdiye kadar belli olmamıştır.

Urhanın ikinci oğlu Murad, babasının ölümünden sonra Hükümdar oldu. Bizans müverrihlerinin de bu vesikayı teyiden Urhanın üçüncü oğlu olduğunu yazdıkları (Halil Bey) Bitinya kıt'asında İzmit taraflarında Sancak Beyi bulunurken 1356 tarihinde korsanlar tarafından çalınarak Foçaya götürülmüş ve iki sene üç ay kaldıktan sonra Urhanın Bizans İmparatorunu tazyiki neticesinde kurtarılarak babasının yanına dönmüştür (1358 Eylül). Bizim tarihlerimizde Şehzade Halilin ismi yoktur, bunu iptida Bizans tarihlerinden öğrendiğimiz gibi şimdi bu temlikname de onları teyit etmektedir.

Urhanın en küçük oğlu olup vesikada ismi geçen İbrahim Beyin validesi (Asporçe) Hatundur, kuyudı atıkadaki vakfiyesinde vakfına oğlu İbrahim Beyi müteveli komuştur.

Şu kayıtlara göre Orhan Beyin beş oğlundan ikisi (Kasım Bey ve Süleyman paşa) babalarından evvel vefat etmişler, Murad Bey Hükümdar olmuş ve Halil ile İbrahim Beylerde şair Ahmedî'nin bir işaretine göre Murada karşı muhalefete kalktıklarından dolayı maktul olmuşlardır; Ahmedî İskendernamesinde Murad Beyin Hükümdarlığını anlatırken :

Oldular yâğî anâ kardeşleri
Kamûnun bitti elinde işleri

beytile buna işaret etmiştir. Murad Hükümdar olur olmaz babası zamanında yani 1354 tarihinde Süleyman Paşa tarafından zapt edilen Ankaranın[2] Karaman Oğlunun teşvikile Ahiler tarafından işgal edilmesi ve Sultan önü [Eskişehir] taraflarının da elden çıkması üzerine hem Ankarayı ve hem (Sultan önü) nü istirdat etmiş ve kuvvetli ihtimale göre işte bu sıralarda Halil ile İbrahimde ortadan kalkmışlardır (1360).

6 — Temlik namenin şahitleri arasında Bahadır, Yusuf, Taş Timur Ağa ile Nusret Beyin hizmet ve vazifelerini bilmiyoruz; (Bey) unvanı asalet ve necabeti olanlara verildiğinden Nusret Beyin de bu sınıftan ve Urhanın yakınlarından olması tabiidir.

7 — Temlik edilen arazinin gelişi güzel değil dört taraftan hudutları tahtit olunarak verildiği görülüyor.

[1] Düsturnameî Enveri:

Çün haber oldu Süleyman Bey gelür

Biri İshaku Melik Nasır biri

Ol Melek Bey hem Melik Nasır Meğer,

Bursadan üç oğlunu davet kılır

Biri İsmail Akıncı Serveri

Gark olur deryaya kılûben sefer

[2] [Paul Wittek] Zur geschichte Angoras im Mittelalter. [Bay Tefik Bıyıklı oğlu tercümesi].

8 — Osmanlılarda sonraları ikinci ve üçüncü derece hılatlerden olan (hassülhas خاص الماص) ın on dördüncü asır ortalarında da üst elbisesi olarak kullanıldığı görülmektedir.

9 — Hacı paşaya vezirlik olarak kırmızı Kemha verilmiştir ; demek vezirin üst elbisesinin rengi kırmızıdır. Aşık paşa zade de Alaşehirin kızıl kumaşının hıl'at olarak kullanıldığını yazar [1].

İşte bu küçük vesikanın tarihimizi aydınlatmak hususunda yaptığı hizmet bunlardır [2].

.

Bu yazının başında ilk Osmanlı vezirleri hakkında Amasya müverrihi B. Hüseyin Hüsameddinin yazılarından bahsetmiştim ; bu makale basılmadan evvel bu kıymetli tarihçimizi kaybettik, mesane hastalığından muztarip olup hastalığını ayakta geçirmekte olan üstad son günlerinde Şişli Sıhhat yurdunda tedavi edilirken vefat etmiş ve 12 Şubat pazar günü kurtulmuş mezarlığına defnedilmiştir.

Amasyalı Abdi zade âilesinden olan merhum uzun zaman Türk tarihi ve Türk dili üzerinde çalışmıştır. Hüseyin Hüsameddin'in bizce Türk tarihine en büyük hizmeti eski ve basılmamış arabça tarihlerdeki Türklere âit pek kıymetli yazılardan Türk Tarihçilerini haberdar etmesi ve bu suretle bilhassa Anadolu tarihini aydınlatmasıdır; bundan başka merhum, Amasya tarihini yazarak memleket tarihi yazmak hususunda da ön ayak olmuş, bu suretle Vilâyetlerde mahallî tetkikler ilerlemiştir; Hüseyin Hüsameddinin Millî Tarihe hizmetlerinden biri de eski Vakfiyelerle Mahkemei Şeriyeye Sicillerinin tarihimizi aydınlatan birinci derecedeki vesikalardan olduğunu ilk defa ileri sürmesidir; hattâ merhum üstad bu sayede tarihlerin bazı yanlışlıklarını tashih etmiştir; itiraf edelim ki Bay Hüseyin Hüsameddin bu cihetlerden bizlere üstad ve rehber olmuştur; nitekim bu nushadaki yazımda onun yazılarından da istifade edilmiştir. Burada kıymetli hâtirasını hürmetle anarım.

[1] Aşıkpaşa zade tarihi s. 56

[2] Bu vesika, Topkapı sarayı vesikakaları arasında olup numarası 10789 dur; Başvekâlet arşivini tasnif eden heyet tarafından Topkapı sarayı vesikaları tasnif edilirken meydana çıkmıştır.